

Współczesne nazwiska mieszkańców Hajnówki i okolic na podstawie danych z dzienników szkolnych Zespołu Szkół z DNJB w Hajnówce¹

1. Zagadnienia wstępne

1.1. Stan badań nad antroponimią Hajnówki i okolic

Podlaska antroponimia niejednokrotnie była już przedmiotem badań językoznawczych, ale Hajnówka jako obszar wieloetniczny, wielokulturowy i wielojęzyczny nie stała się jeszcze tematem całościowej monografii językoznawczej. Największy wkład w badania antroponimii Hajnówki ma Michał Sajewicz, który badał typowe hajnowskie nazwiska, ale zajmował się również imionami (Sajewicz 2007b, 2007a). Opisał on najpopularniejsze hajnowskie nazwiska patronimiczne: z formantem -uk na tle ogólnopolskim (Sajewicz 2013, 2011b); utworzone od imion pochodzenia łacińskiego (Sajewicz 2014); utworzone od imion pochodzenia greckiego (Sajewicz 2012). Opisał także nazwiska najbardziej popularne (Sajewicz 2010) i nazwiska o niejasnej etymologii (Sajewicz 2011a).

1.2. Rys historyczny Hajnówki i jej okolic

Hajnówka to młode miasto leżące na skraju Puszczy Białowieskiej, które słynie przede wszystkim z bliskości Puszczy Białowieskiej oraz różnorodności kulturowej i wyznaniowej jej mieszkańców. Mieszka tam mniejszość białoruska, a większość

¹ Artykuł powstał jako część pracy licencjackiej napisanej pod kierunkiem dr Moniki Kresy na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego.

mieszkańców to wyznawcy prawosławia. Różnorodność tych terenów tłumaczy historia osadnictwa na pograniczu Puszczy Bielskiej i Białowieskiej².

W XI wieku ziemie te zamieszkiwane były przez Mazowszan, jednak wraz z opanowywaniem tych terenów przez książąt ruskich pojawiali się osadnicy litewscy i białoruscy, a później również ukraińscy. W XVI wieku zakładano na ziemiach między Bugiem i Narwią liczne wsie, a także kolonizowano Puszczyę Bielską. W 1569 roku odłączono od Korony województwo brzeskie, co osłabiło wpływy ruskie. W Puszczy Białowieskiej nie była prowadzona regularna kolonizacja, osadzano tam jedynie ludność na potrzeby dworu królewskiego. Od 1915 roku wysiedlano ludność prawosławną w głąb Rosji. Podczas pierwszej wojny światowej Niemcy stworzyli w Hajnówce tartak i tym samym przyczynili się do napływu ludności, która szukała pracy. Przy wycinaniu puszczy pracowali również jeńcy, a później żołnierze rosyjscy z byłej armii generała Bałachowicza. Okres pierwszej wojny światowej przyniósł zmiany w strukturze etnicznej i religijnej Hajnówki. Po zsyłkach zmniejszyła się liczba ludności prawosławnej, wzrosła wobec tego liczba katolików. Ludność polska przybywała na te tereny w okresie międzywojennym, zachęcona możliwością pracy przy wycince lasu. W roku 1919 do Hajnówki napływali mieszkańcy Podlasia, Mazowsza, okolic Lublina, Łodzi, Warszawy, Poznania, Bydgoszczy, a także Wileńszczyzny i Polesia. Wtedy też z Rosji wracali rodowici mieszkańcy. W miejscowości osiedlili się także Żydzi, Niemcy i emigranci rosyjscy (Tatarczyk 2000: 19). W związku z tym powstało w Hajnówce społeczeństwo wielojęzyczne i wielowyznaniowe.

Po wojnie osada liczyła 5-7 tysięcy mieszkańców, którzy szybko przystąpili do odbudowy zniszczonych zakładów i instytucji. W 1950 w Hajnówce było już 8276 mieszkańców, a w roku 1951 otrzymała ona prawa miejskie. W 1954 roku stała się siedzibą powiatu (Tatarczyk 2001: 5-18). Następował rozwój miasta, do którego napływała ludność głównie z okolicznych wsi. Ludność polska wyjeżdżała w głąb kraju w poszukiwaniu lepszych warunków i w roku 1970 stanowiła 53% mieszkańców miasta.

Dziś Hajnówka to miasto powiatowe i gminne, leżące w granicach województwa podlaskiego i położone we wschodniej części Równiny Bielskiej. Według danych GUS z 30 czerwca 2012 roku Hajnówka liczyła 21 442 mieszkańców³. Obecnie Hajnówka ma ujemny przyrost naturalny i ujemne saldo migracji⁴. Pod

² Historię osadnictwa podają na podstawie rozdziału *Zarys osadnictwa na pograniczu Puszczy Bielskiej z Puszczy Białowieską* z publikacji *Miejscowości gminy Hajnówka. Historia, pochodzenie, język* pod red. M. Kondratiuka, przy czym w tym artykule historia potraktowana jest skrótowo (Kondratiuk 2008: 16-45).

³ http://bialystok.stat.gov.pl/vademecum/vademecum_podlaskie/portrety_gmin/powiat_hajnowski/gmina_miejska_hajnowka.pdf [dostęp: 27.02.2016].

⁴ <http://www.polskawliczbach.pl/Hajnówka#dane-demograficzne> [dostęp: 27.02.2016].

względem wyznaniowym w Hajnówce mieszkają katolicy (około 25% mieszkańców), prawosławni (około 70% mieszkańców), baptyści, adwentyści, ewangelicy, zielonoświątkowcy, świadkowie Jehowy i Żydzi, a z punktu widzenia narodowościowego: Polacy, Białorusini, Ukraińcy, Rosjanie, Romowie i Rusini. Warto dodać, że potoczny język używany w Hajnówce jest mieszaniną gwar: polskiej, ukraińskiej i białoruskiej (Tatarczyk 2001:31).

1.3. Materiał badawczy

Analiza, której wyniki zaprezentowane zostały w tej pracy, została przeprowadzona na materiale 377 notacji 258 jednostek⁵ nazwiskowych. Dane wykorzystane w pracy pochodzą z dziennika elektronicznego Librus Zespołu Szkół z Dodatkową Nauką Języka Białoruskiego w Hajnówce i należą do uczniów gimnazjum i liceum odbywających naukę w roku szkolnym 2015/2016, a urodzonych w latach 1997-2003. W analizowanym materiale znalazły się dwa nazwiska podwójne: *Daniluk-Borowski* (przy czym *Borowski* występuje tylko w tym połączeniu), *Dmitruk-Kot* (przy czym zarówno *Dmitruk*, jak i *Kot* notowane są jako osobne nazwiska).

Motywację i etymologię nazwisk podają przede wszystkim w oparciu o *Słownik historyczno-etymologiczny* Kazimierza Rymuta (Rymut 1999, 2001), w niektórych wypadkach korzystałam również z publikacji Michała Sajewicza (Sajewicz 2013).

2. Nazwiska

2.1. Klasyfikacja semantyczna nazwisk

Semantycznie nazwiska dzielę na posiadające jedną motywację lub więcej. W obrębie nazwisk jednomotywacyjnych wyróżniam nazwiska odimienne, odmiejscowe i odapelatywne, a nazwiska o więcej niż jednej motywacji są połączeniem tych kategorii. W grupie nazwisk wyekscerpowanych z dzienników szkolnych przeważają nazwiska jednomotywacyjne, których jest 213 (82,55%), nazwisk wielomotywacyjnych jest 44 (17,05%), a 2 nazwiska (0,77%) zostały uznane za nazwiska o niejasnej etymologii.

Z punktu widzenia klasyfikacji semantycznej w badanym materiale przeważają nazwiska odimienne i jest ich 105 (40,69%). Nazwisk motywowanych przez apelatywy jest 75 (29,06%), w tym nazwisk utworzonych od przezwisk – 65

⁵ Liczone łącznie z nazwiskiem *Borowski*.

(25,19%), 10 (3,87%) jednostek natomiast motywowanych jest nazwami zawodów. Nazwisk utworzonych od nazw miejscowych jest 31 (12,01%).

W analizowanym materiale znalazły się również nazwiska wielomotywacyjne. Jest ich 44 (17,05%), z czego odimienno-odmiejskowych wyróżniłam 5 (1,93%), odimienno-odapelatywnych – 33 (12,79%), a odmiejscowo-odapelatywnych – 6 (2,32%).

2.1.1 Nazwiska odimienne

Nazwiska utworzone od imion stanowią zdecydowaną większość analizowanego zbioru. Nie jest to jednak grupa jednorodna. W ich dalszym podziale wyróżniłam nazwiska motywowane przez: imiona katolickie (6,6% imion odimiennych), imiona prawosławne (22,85% odimiennych) i imiona używane przez oba obrządki (66,6% odimiennych). Dodatkowo wydzieliłam również nazwiska utworzone od imion słowiańskich (3,8% odimiennych).

Z punktu widzenia etymologii imion motywujących omawiane nazwiska wśród baz motywacyjnych zdecydowanie przeważają nazwiska od imion greckich, których jest 44 (41,9% nazwisk odimiennych), a motywują je 32 imiona greckie. Są to następujące jednostki: *Leon* motywuje 5 nazwisk: *Leoniewski*, *Leoniuk*, *Leonowicz*, *Leończuk*, *Lewczuk*; od *Eustachego* powstały nazwiska: *Ostapczuk* i *Ostapkowicz*; *Grzegorz* motywuje 2 nazwiska: *Gregorczyk* i *Grygoruk* (i 3. nazwisko *Gryciuk* z nazwisk o dwóch motywacjach); *Anysios* stał się motywacją kolejnych dwóch nazwisk: *Oniskiewicz* i *Oniszczyk*; *Onufry* to podstawa dla nazwisk: *Onopiuk* i *Onopryjuk*; od *Piotra* utworzone są nazwiska *Pietruczyk* i *Pietryczuk*, a od *Tarazjasza*: *Tarasewicz* i *Tarasiuk*. Nazwiska z materiału motywowane są jeszcze 25 innymi imionami greckimi.

Imiona hebrajskie stanowią drugą najbogatszą bazę motywacyjną nazwisk odimiennych mieszkańców Hajnówki i okolic. Od 16 imion hebrajskich utworzono 27 nazwisk o jednej motywacji (25,71% odimiennych). Najproduktywniejszym imieniem hebrajskim jest *Jan* (w różnych wariantach), który motywuje 6 nazwisk (i jedno z nazwisk wielomotywacyjnych: *Janiel*): *Anacik*, *Iwacik*, *Iwaniuk*, *Janczyk*, *Janowicz*, *Janucik*. *Szymon* motywuje z kolei 5 nazwisk (także *Szymański* z wielomotywacyjnych): *Siemiacki*, *Siemienuk*, *Siemiończyk*, *Simoniuk* i *Simończyk*. *Efrem* stał się podstawą motywacyjną takich nazwisk jak: *Ochryciuk* i *Ochrymiuk*, a imię hebrajskie *Maciej* motywuje 3 nazwiska (i jedno wielomotywacyjne: *Maciejewski*): *Maciejuk*, *Mackiewicz* i *Matysiuk*. *Mojżesz* jest podstawą takich nazwisk jak: *Mosiej* i *Musiuk*, może też stanowić podstawę nazwisk wielomotywacyjnych: *Masalski* i *Misiejuk*. Wśród baz motywacyjnych pojawia się jeszcze 11 innych imion hebrajskich.

Od 14 imion łacińskich motywowanych jest 20 nazwisk współczesnych hajnowian (19,04% odimiennych). Najczęstszą bazą motywacyjną spośród imion łacińskich był *Klemens*, od którego powstały 3 nazwiska: *Klimczak*, *Klimiuk*, *Klimuk*; *Franciszek* motywuje 2 nazwiska: *Frankowicz*, *Frączek*; *Maksym* – kolejne 2: *Maksimiuk*, *Maksymiuk*; *Roman* jest podstawą nazwisk: *Romaniuk* i *Romańczuk*; *Sylwester* motywuje nazwiska: *Selwesiuk* i *Sylwestruk*. Oprócz tego w materiale wyróżniłam jeszcze 9 imion łacińskich, od których były motywowane badane nazwiska.

Od 2 imion aramejskich motywowanych jest 6 nazwisk z materiału (5,71% nazwisk odimiennych). Imię *Bartłomiej* (i utworzone od niego *Bartosz*) motywuje 5 nazwisk: *Bartosiak*, *Bartoszewicz*, *Bartoszuk*, *Bołtryk* i *Bowtruczuk*. Nazwisko *Chomczuk* motywowane jest cerkiewną wersją aramejskiego *Tomasza*.

Imiona słowiańskie są bezpośrednią bazą motywacyjną 3 nazwisk (2,85% odimiennych). Imiona *Byrad*, *Bysław*, *Zbysław* i *Zbigniew* są prawdopodobną bazą motywacyjną nazwiska *Biszczuk*, a nazwisko *Buszko* motywowane jest imieniem *Budziśław*. Wśród nazwisk o więcej niż jednej motywacji pojawia się jako jedna z możliwych motywacji 9 słowiańskich imion. Nazwisko *Owłasiuk* motywowane jest wschodniosłowiańskim imieniem *Jewłasij*.

Dwa imiona germańskie motywują dwa nazwiska odimienne (1,9% odimiennych): *Herman* motywuje nazwisko *Germaniuk*, a *Karol* – nazwisko *Korolko*.

Dwa nazwiska uznałam za motywowane imionami cerkiewnymi (1,9% odimiennych). Nazwisko *Jawdosiuk* motywowane jest imieniem *Jawdokim*, a *Zasim* – imieniem *Zosim*. Poza tym 18 nazwisk zostało utworzonych nie od formy kanonicznej imienia, a właśnie od wariantu cerkiewnego: *Fiedoruk* (*Fiedor*) *Teodor*; *Gawryluk* (*Hawriił*) *Gabriel*; *Karpiuk* (możliwa motywacja: *Karp*); *Ławrynowicz* (*Ławrientij*) *Wawrzyniec*; *Mosiej* (*Moiszej*) *Mojżesz*; *Nikołajuk* (*Nikołaj*) *Mikołaj*; *Ochryciuk*, *Ochrymiuk* (*Ochryć*, *Jefriem*) *Efrem*; *Oksentowicz* (*Oksenty*) *Avksentij*; *Oleszczuk* (*Oleszko*) *Aleksander*; *Pietruczuk* (*Pietr*) *Piotr*; *Siemiacki*, *Siemieniuk*, *Siemiończyk*, *Simoniuk*, *Simończyk* (*Siemion*, *Simon*, *Si-meon*) *Szymon*; *Wasiluk* (*Wasilij*) *Bazyli*; *Waśko* (*Wasilij*) *Bazyli*.

Aż 41 analizowanych nazwisk zostało utworzonych od podlaskiej wersji imion cerkiewnych⁶: *Anchimiuk* (*Anchim*⁷); *Andrzejuk* (*Andrej* – *Andrzej*); *Artyszuk* (*Artysz* – *Artym*); *Bołtryk* (*Bowtruk*, *Bołtruk* – *Bartłomiej*); *Bowtruczuk*

⁶ Imiona podlaskie są to imiona adaptowane na grunt słowiański, poddane transformacji do systemu fonetycznego danego języka, odbiegają one od swoich odpowiedników kanonicznych, gdyż imiona cerkiewne (długie, wielosylabowe i brzmiące obco) skracano i włączano do rodzimej fleksji. Por. Sajewicz 2013: 15-20.

⁷ W nawiasie podano imię w wersji podlaskiej (czcionką pogrubioną) oraz (o ile istnieje) imię w wersji podstawowej.

(*Bowtruk* – Bartłomiej); *Chilimoniuk* (*Chilimon* – Filemon); *Chomczuk* (*Choma* – Tomasz); *Daniluk* (*Danił* – Daniel); *Demianiuk* (*Demian* – Damian); *Fiedoruk* (*Fiedor* – Teodor); *Haponiuk* (*Hapon* – Agafon); *Jakimiuk* (*Jakim* – Joachim); *Klimiuk*, *Klimuk* (*Klim* – Klemens); *Laszuc* (*Lasz* – Eliasz); *Maksimiuk* (*Maksim* – Maksym); *Matysiuk* (*Matys* – Maciej); *Misiejuk* (*Misiej* – Mojżesz); *Miszczuk* (*Miszko* – Michał); *Musiuk* (*Musiej* – Mojżesz); *Nesteruk* (*Nester* – Nestor); *Niesteruk* (*Niestier* – Nestor); *Ochryciuk*, *Ochrymiuk* (*Ochryć* – Efre); *Onopiuk*, *Onopryjuk* (*Onop* – Onufry); *Osipiuk* (*Osip* – Józef); *Ostapczuk*, *Ostapkowicz* (*Ostap* – Eustachy); *Owerczuk* (*Owerko* – Avercius); *Panasiuk* (*Panas* – Atanazy); *Parfieniuk* (*Parfien* – Parchomij); *Pietruczuk* (*Pietr* – Piotr); *Pietryczuk* (*Pietryk* – Piotr); *Sacharczuk* (*Sacharko* – Zachariusz); *Selwesiuk* (*Selweś* – Sylwester); *Stepaniuk* (*Stepan* – Stefan); *Tichoniuk* (*Tichon* – Tychon); *Timoszuk* (*Timosz* – Tymoteusz); *Wawreszuk* (*Wawresz* – Wawrzyniec); *Wereiuk* (*Weremiej* – Jeremiasz).

W perspektywie całości badanego materiału aż 61 nazwisk motywowanych jest cerkiewną lub podlaską wersją imienia, które w takiej wersji stanowią już przeżytek i nie są używane jako oficjalna forma nazewnicza.

2.1.2 Nazwiska odapelatywne

W grupie nazwisk apelatywnych wyróżniłam nazwiska utworzone od przezwisk oraz nazwiska odzawodowe, utworzone od nazw zawodów lub ich wykonawców. Nazwisk motywowanych wyrazami pospolitymi jest w analizowanym materiale 75 i stanowią one prawie 30% omawianego zbioru.

W grupie nazwisk odapelatywnych wyróżniono 48 nazwisk motywowanych przez rzeczowniki⁸: *Baj*, *Bereźniak*, *Biedula*, *Borowik*, *Cetra*, *Chmara*, *Ciwun*, *Cyruk*, *Drużba*, *Dulko*, *Dunda*, *Dziubonos*, *Firs*, *Golonko*, *Grabiak*, *Gwaj*, *Kardasz*, *Kot*, *Kozaczuk*, *Kraśko*, *Kruk*, (*Kuptel*), *Link*, *Litwin*, *Moroz*, (*Ostrowierch*), *Pacholski*, *Piecyk*, *Piskorski*, *Plewa*, *Plis*, *Poleszuk*, *Połowianiuk*, *Pszczola*, *Ptaszyński*, *Puc*, *Sakowicz*, *Sejbuk*, *Skiepko*, *Smyk*, *Sobotka*, *Sterlingow*, *Szpakowicz*, *Szumikowski*, *Świć*, *Werszko*, *Wołonciej*, *Worończuk*, *Zeplin*, *Żoch*; 11 czasownikami: *Chilkiewicz*, *Czekunow*, *Czykwini*, (*Grabiak*), (*Kraśko*), *Kuptel*, (*Link*), *Poskrobko*, (*Puc*), *Sapiółko*, *Siekan*, *Smoktunowicz*, (*Szumikowski*), *Treszczotka*, *Treszczotko*, *Wakuluk*, (*Wołonciej*); 4 nazwiska motywowane są przez przymiotniki: *Jaloza*, *Nowak*, *Ostrowierch*, *Podłaszczyk*, (*Skiepko*), a 2 nazwiska motywowane są przez zaimki: *Kendyś*, *Kędyś*.

⁸ Niektóre nazwiska mogą mieć dwie motywacje w obrębie części mowy lub motywacji od osób, przedmiotów itd. Zostały one umieszczone w nawiasach.

W grupie odapelatywnych wyróżniłam nazwiska motywowane przez:

- a. nazwy osób lub ich określenia;
- b. nazwy czynności;
- c. nazwy przedmiotów, zjawisk lub miejsc;
- d. nazwy roślin lub zwierząt.

Jak wynika z analizy, w grupie nazwisk odapelatywnych przeważają te motywowane przez nazwy przedmiotów, miejsc i zjawisk (24): *Biedula, Cetra, Chmara, Cyruk, Dziubonos, Firs, Golonko, Grabiak, Jałozza, (Kardasz), Kendyś, Kędyś⁹, Kraško, (Kuptel), Link, Moroz, Ostrowierch, Piecyk, Plis, Połowianiuk, Puc, Sakowicz, Sobotka, Szumikowski, Świć, Żoch*. Nazwy osób i cechy osób motywują 19 nazwisk: *Baj, Bereźniak, Ciwun, Druźba, Dunda, Kardasz, Kozaczuk, Litwin, Nowak, Pacholski, Podlasczyk, Poleszuk, Sejbuk, Skiepkó, Smyk, Sterlingow, Werszko, Wołoncej, Zeplin*. Od nazw czynności utworzono 11 nazwisk: *Chilkiewicz, Czekerunow, Czykwín, (Kraško), Kuptel, (Link), Poskrobko, (Puc), Sapiółko, Siekan, Smoktunowicz, (Szumikowski), Treszczotka, Treszczotko, Wakuluk, (Wołoncej)*. Nazwy roślin i zwierząt również fundują 11 nazwisk: *Borowik, Dulko, Gwaj, Kot, Kruk, Piskorski, Plewa, Pszczółka, Ptaszyński, Szpakowicz, Worończuk*.

Wśród nazwisk odapelatywnych wyróżniłam również 10 nazwisk utworzonych od 9 nazw zawodów i ich wykonawców: *Blicharz (blecharz¹⁰), Bondaruk (bednarz), Budnik, Dykiert (dekarz), Hajduczenia (hajduk), Płuciennik (płóciennik), Rybak, Schmidt (kował), Tokarczuk, Tokarzewicz (tokarz)*.

2.1.3 Nazwiska odmiejscowe

Nazwisk utworzonych od nazw miejscowych jest 31 i stanowią one około 12% wszystkich nazwisk z materiału: *Biedrycki (Biedry, Bierzyce); Biegański (Bieganice, Bieganowo, Bieganów); Bielawski, Bielewski (Bielawa, Bielawy); Birycki (Biry); Ciesnowski (Ciesny); Daniszewski (Daniszewo, Daniszewice); Drynkowski (Drynki); Górski (Góra, Górka, Górsko); Jabłoński (Jabłonna, Jabłonie, Jabłonki); Karczewski (Karczewo, Karczewice); Kiersnowski (Kiersnowo); Kołomycki (Kołomyja); Leszczyński (Leszczyny, Leszczno); Łapiński (Łapin, Łapińce); Łojewski (Łojew, Łoje); Niedźwiedziecki (Niedźwiada, Niedźwiedź); Niegowski (Niegów); Opolski (Opole); Orzechowski (Orzechowo, Orzechów, Orzechowce, Orzechowice); Ostaszewski (Ostaszewo); Piekarski (Piekary); Ruczyński (Rucin, Ruciany); Sakowski (Saki, Sakowo); Sawicki (Sawice); Sokołowski (Sokołów); Tołwiński (Telwin, Tołwino);*

⁹ Nazwiska *Kendyś* i *Kędyś* znajdują się w tej kategorii, gdyż nie mogę inaczej ich sklasyfikować.

¹⁰ W nawiasie podaję nazwę zawodową, o ile ma ona inną formę niż ta utrwalona w nazwisku.

Wołkowycki (Wołkowysko, Wołkowyszki); Woroniecki (Woroniec); Zajączkowski (Zajączków, Zajączkowo); Żukowski (Żukowice, Żuków, Żukowo).

2.1.4 Nazwiska wielomotywacyjne

Czterdzieści pięć spośród analizowanych nazwisk zakwalifikowałam jako nazwiska o więcej niż jednej motywacji.

Trzydzieści trzy omawiane nazwiska mogą być motywowane przez imię lub apelatyw: *Boreczko* (*Borzysław, Borzymir, borek*); *Borowski* (*Borzysław, Borzymir, bór*); *Chodak* (*chodak, Chodor*); *Czurak* (*Cyryl, czuryło*); *Gacuta* (*gac, Gawel*); *Gryciuk* (*grycza, gryka*); *Hackiewicz* (*Chacz, chacz*); *Janiel* (*Jan, Aniela, anioł*); *Jaroć* (*Jarogniew, jary*); *Karpiuk* (*karp, Karp*); *Kobać* (*kob, Jakub*); *Kostiuczuk* (*kość, Konstanty*); *Laszuk* (*Lach, lachać, Eliasz*); *Łuksza* (*łuk, Łukasz*); *Malisz* (*mały, Małomir*); *Marczuk* (*Marcin, Marek, marceć, marzec*); *Masalski* (*masa, Mojżesz*); *Mieleszko* (*mleć, Melecjusz, Mełentij, Melijan*); *Miniuk* (*minąc, mina, Minigniew, Miniej*); *Misiejuk* (*miś, Mojżesz*); *Mordań* (*mord, mordować, morda, Mordechaj*); *Myszkiewicz* (*mysz, Myślibór*); *Nesteruk, Niesteruk* (*nestor, Nestor*); *Paszko* (*pasza, Paweł, Pakosław*); *Roszczenko* (*rost, Rościsław*); *Ruszek* (*ruszać, Rufus*); *Sacharczuk* (*sachar, Zachariasz*); *Samerek* (*Sämer, same*); *Sejnota* (*Sein, seine*); *Siniakowicz* (*siny, siniak, Sinia, Siemion, Szymon*); *Tichoniuk* (*Tychon, tychij*); *Waško* (*waski, waska, Bazyl*).

Sześć nazwisk z materiału może być motywowanych przez apelatyw lub nazwę miejscową: *Kielbaszewski* (*kiełbasa, Kiełbasa, Kiełbaska*); *Kowalski* (*ko-wal, Kowale*); *Łobuziński* (*łobuz, Łobuzna*); *Małaszewski* (*Małaszewicze, mały*); *Niewiński* (*niewinny, Niewinniany, Niewinność*); *Nowicki* (*nowy, Nowica*).

Motywowanych przez imię lub nazwę miejscową jest 5 nazwisk: *Domański* (*Domanin, Domanice, Damian*); *Jakubowski* (*Jakub, Jakubów, Jakubowice*); *Maciejewski* (*Maciej, Maciejów, Maciejowice*); *Michałowski* (*Michał, Michałowo, Michałowice*); *Szymański* (*Szymon, Szymany*).

W wypadku 2 nazwisk nie udało mi się ustalić choćby prawdopodobnej motywacji: *Bugwin* i *Ginszt*.

2.2. Klasyfikacja strukturalna

W klasyfikacji strukturalnej uwzględniłam przede wszystkim ustalenia Stanisława Rosponda i Bogusława Krei (Rzetelska-Feleszko 1998).

W analizowanym materiale zdecydowanie dominują nazwiska sekundarne (derywowane sufiksalnie), których jest 208 (80,62%). Nazwisk prymarnych

(niederywowanych) jest 50 (19,37%). Najbardziej produktywnym sufiksem jest *-uk* (i jego wariant *-czuk*) i za pomocą tego sufiksu utworzono 88 nazwisk patronimicznych (34,1%)¹¹.

Drugim co do częstotliwości sufiksem jest sufiks *-ski* (i jego wariant *-cki*), który tworzy 50 nazwisk przede wszystkim odtoponimicznych (19,37%). Siedemnaście nazwisk zostało utworzonych przez dodanie do członu podstawowego sufiksu *-ko* (lub jego wariantu *-czko*) (6,5%). Za pomocą sufiksu *-icz* utworzono 24 nazwiska patronimiczne (8,33%), w tym po 12 z sufiksami *-owicz* i *-ewicz* (4,65%). Pięć nazwisk jest derywowanych za pomocą sufiksu *-ak* (1,93%), po 4 za pomocą sufiksu *-ykl/-czyk* i *-ik* (1,55%). Po 2 nazwiska (0,77%) tworzą następujące sufiksy: *-ek*, *-in*, *-oć/-ac*. W jednostkowych (0,38%) nazwiskach znajdujemy sufiksy: *-ow*, *-enia*, *-uta*, *-ota*, *-otka*, *-el*, *-ań*, *-isz*, *-za*.

W świetle powyższego zestawienia warto przypomnieć, że Hajnówka to ośrodek mniejszości białoruskiej, a wschodnią proveniencję nazwisk jej mieszkańców potwierdzają nie tylko obecne w nich cerkiewne podstawy imienne, lecz także to, że na 258 nazwisk aż 88 utworzonych zostało za pomocą przyrostka *-uk*. W większości wypadków przyrostek ten łączy się z podstawą, którą jest imię, rzadziej jest to apelatyw.

Nazwisk prymarnych wyróżniłam 50, przeważają wśród nich nazwiska utworzone od nazw przedmiotów, miejsc i zjawisk (16): *Biedula*, *Cetra*, *Chmara*, *Dziubonos*, *Firs*, *Kendys*, *Kędyś*, *Link*, *Moroz*, *Ostrowierch*, *Piecyk*, *Plis*, *Puc*, *Sobotka*, *Świć*, *Żoch*. Kolejną grupę wśród nazwisk prymarnych stanowią nazwiska utworzone od nazw osób i ich określeń (14): *Baj*, *Bereźniak*, *Ciwun*, *Družba*, *Dunda*, *Litwin*, *Nowak*, *Poleszuk*, *Sejbuk*, *Smyk*, *Sterlingow*, *Wołoncej*, *Zasim*, *Zepelin*. Nazwy wykonawców zawodów są motywacją 6 nazwisk niederywowanych: *Blicharz*, *Budnik*, *Dykiert*, *Pluciennik*, *Rybak*, *Schmidt*. Kolejne 6 nazwisk bez przyrostków motywowanych jest nazwami ze świata flory i fauny: *Borowik*, *Gwaj*, *Kot*, *Kruk*, *Plewa*, *Pszczola*. Dwa nazwiska prymarne są motywowane imionami: *Mosiej*, *Polikatus*. Dwa nazwiska prymarne mogą być zakwalifikowane jako motywowane przedmiotem i imieniem: *Janiel*, *Łuksza*. Jedno nazwisko motywowane jest czynnością: *Siekan*, a jedno pozostało niesklasyfikowane: *Ginszt*. Jedno z nazwisk można uznać za utworzone od nazwy przedmiotu lub osoby: *Kardasz*, i jedno od nazwy osoby i imienia: *Chodak*.

¹¹ Geneza sufiksu *-uk* budzi wśród językoznawców kontrowersje: jedni uznają, że ma on turecko-tatarskie pochodzenie, drudzy nazywają go sufiksem o wschodniosłowiańskiej proveniencji, inni klasyfikują go jako typowo ruski. Por. Sajewicz 2013: 10.

2.3. Frekwencja nazwisk mieszkańców Hajnówki i okolic

Siedemdziesiąt sześć spośród analizowanych nazwisk noszonych jest przez więcej niż jednego ucznia. Trzy nazwiska notowane są 5 razy: *Dmitruk*, *Leoniuk*, *Romaniuk*. Sześć nazwisk notowanych jest 4 razy: *Iwaniuk*, *Kuptel*, *Lewczuk*, *Markiewicz*, *Siemieniuk*, *Tichoniuk*. Dwadzieścia dwa nazwiska notowane są 3 razy, 45 nazwisk wystąpiło w materiale 2 razy, a 183 nazwiska nosi tylko jedna osoba.

Na podstawie *Słownika nazwisk używanych w Polsce na początku XXI wieku* starałam się również określić popularność nazwisk w Polsce i na Podlasiu (Rymut 2003). Najaktualniejszy słownik zawiera bowiem nazwiska i notacje oparte na bazach PESEL z września 2002 roku, a więc w bazie nie ma nazwisk uczniów urodzonych po wrześniu 2002 roku, czyli dwóch najmłodszych klas gimnazjum. Należy brać również pod uwagę to, że nie wszyscy uczniowie mogą lub mogli być zameldowani w powiecie hajnowskim, a ten właśnie fakt uzględniam przy określaniu frekwencji¹².

Analiza frekwencyjna, której celem jest sprawdzenie reprezentatywności nazwisk hajnowian na tle ogólnopolskim, prowadzi do następujących wniosków. Spośród 259 nazwisk 6 nazwisk występuje wyłącznie w powiecie hajnowskim i są to nazwiska: *Chomczuk* (12), *Ciwun* (2), *Daniluk-Borowski* (3), *Kobać* (7), *Ostrowierch* (6) i *Simończuk* (8), przy czym tylko nazwisko *Chomczuk* ma więcej niż 10 notowań. Nazwisk, które mają w Polsce 20 lub mniej notowań, jest w materiale 14 (3 nazwiska nie zostały zarejestrowane w słowniku): *Anacik*, *Biedula*, *Chmara*, *Chomczuk*, *Ciwun*, *Daniluk-Borowski*, (*Dmitruk-Kot* – niezarejestrowane), *Dziubonos*, *Kobać*, *Łobuziński*, (*Niedźwiedziecki* – niezarejestrowane), *Onopryjuk*, *Ostrowierch*, (*Połowianiuk* – niezarejestrowane), *Simończuk*, *Sterlingow*, *Szumikowski*. Najpopularniejsze nazwiska w materiale: *Dmitruk* (5), *Leoniuk* (5), *Romaniuk* (5), *Iwaniuk* (4), *Kuptel* (4), *Lewczuk* (4), *Markiewicz* (4), *Siemieniuk* (4), *Tichoniuk* (4) notowane są kolejno w powiecie i kraju w liczbie: *Dmitruk* (M:106, K:112/1611), *Leoniuk* (M:96, K:94/750), *Romaniuk* (M:175, K:185/5215), *Iwaniuk* (M:223, K:231/4561), *Kuptel* (M:79, K:75/300), *Lewczuk* (M:175, K:180/4794), *Markiewicz* (M:109, K:119/22344), *Siemieniuk* (M:115, K:109/1704), *Tichoniuk* (M:53, K:39/192). Do jednostek najpopularniejszych w świetle danych ogólnopolskich należą: *Nowak* (208 026), *Kowalski* (140 923), *Szymański* (89 810), *Jabłoński* (50 834), *Nowicki* (46 009), jednak w materiale są one notowane tylko po jednym razie.

Frekwencyjnie w powiecie przodują następujące jednostki z materiału: *Iwaniuk* (454), *Grygoruk* (395), *Skiepmo* (357), *Lewczuk* (355) i *Wasiluk* (351). Popularność nazwisk *Iwaniuk* i *Lewczuk* w powiecie potwierdza również materiał z dzienników szkolnych. Nazwisko *Grygoruk* notowane jest w materiale 3 razy,

¹² Przy ustalaniu frekwencji biorę również pod uwagę żeńskie odpowiedniki nazwisk męskich.

Wasiluk – 2, a *Skiepmo* występuje jeden raz. Przedstawione dane potwierdzają reprezentatywność badanych nazwisk na tle regionu.

2.4. Nazwiska mieszkańców Hajnówki i okolic – podsumowanie

Jak wynika z powyższej analizy, w omawianym materiale dominują nazwiska odimienne. Zasób nazwisk wyekscerpowanych z dzienników szkolnych można porównać również z onimami analizowanymi przez Michała Sajewicza. Spośród wyróżnionych przez niego 20 najpopularniejszych nazwisk od imion pochodzenia łacińskiego 9 występuje również w moim materiale i są to jednostki: *Romaniuk*, *Leoniuk*, *Romańczuk*, *Antoniuk*, *Owerczuk*, *Maksymiuk*, *Wawreszuk* i *Klimiuk* (Sajewicz 2014).

Ze spisu 15 najpopularniejszych nazwisk od imion greckich autorstwa Michała Sajewicza 10 nazwisk pojawia się również w materiale współczesnym: *Grygoruk*, *Stepaniuk*, *Pietruczuk*, *Gierasimiuk*, *Karpiuk*, *Leoniuk*, *Oniszczyk*, *Chilimoniuk*, *Ostapczuk*, *Parfieniuk* (Sajewicz 2012).

Spośród wyróżnionych przez badacza 25 najpopularniejszych nazwisk z formantem *-uk* (*-czuk*) 20 nazwisk pokrywa się z moim materiałem: *Iwaniuk*, *Grygoruk*, *Romaniuk*, *Lewczuk*, *Wasiluk*, *Stepaniuk*, *Pietruczuk*, *Gierasimiuk*, *Siemieniuk*, *Prokopiuk*, *Dmitruk*, *Nazaruk*, *Karpiuk*, *Sacharczuk*, *Gawryluk*, *Leoniuk*, *Oniszczyk*, *Daniluk*, *Fiedoruk*, *Jakimiuk* (Sajewicz 2010). Także 11 z 22 nazwisk nazwanych przez Michała Sajewicza popularnymi występuje w badanym materiale: *Romańczuk*, *Chilimoniuk*, *Ochrymiuk*, *Ostapczuk*, *Trofimiuk*, *Panasiuk*, *Nikołajuk*, *Parfieniuk*, *Miszczuk*, *Antoniuk*, *Tarasiuk* (Sajewicz 2011b). Z jednostek wyróżnionych przez badacza jako nazwiska o dyskusyjnej etymologii tylko jedno pojawia się w danych z dzienników i jest to nazwisko *Połowianiuk* (Sajewicz 2011a). W porównaniu z materiałem badanym przez Michała Sajewicza widać większe podobieństwo na płaszczyźnie nazwisk niż imion, gdyż to nazwiska są trwalszym odzwierciedleniem tendencji nazewniczych i nie ulegają one tak jak imiona modom czy zmianom pokoleniowym.

Podsumowując, należy stwierdzić, że większość badanych nazwisk z formantem *-uk* to nazwiska poświadczane w materiale Michała Sajewicza. Warto natomiast podkreślić, że w analizowanym zbiorze znalazły się nie tylko nazwiska popularne w powiecie hajnowskim, choć te bezsprzecznie w nim dominują. Bardziej konstytutywne wnioski można byłoby wyciągnąć na podstawie szerszych analiz.

3. Zakończenie

Antroponimia Hajnówki to materiał ciekawy przede wszystkim z punktu widzenia zmian, jakie dokonują się w polskim nazewnictwie osobowym, lecz także z uwagi na to, że jest świadectwem pewnej stałej, będącej wynikiem wielokulturowości miasta i okolic.

Jednak nawet wyznawcy prawosławia, którzy wybierają imiona uniwersalne i unifikujące, przez co starają się nie być jednoznacznie kojarzeni z wyznaniem, nie są często świadomi, że to w przekazywanym z pokolenia na pokolenie nazwiskach zakodowanych jest więcej informacji o pochodzeniu rodziny, a tego właśnie dowodzi analiza przeprowadzona w niniejszej pracy. Około 40% analizowanych nazwisk utworzonych zostało od imion greckich, które są kojarzone raczej ze Wschodem. Ponadto 41 nazwisk utworzono od podlaskich wersji imion, a 2 – od imion cerkiewnych. Liczby te dowodzą, że w momencie kształtowania się hajnowskich nazwisk to właśnie takie wersje imion dominowały w tej różnorodnej społeczności. Małą liczbę typowo polskich i najpopularniejszych w Polsce nazwisk takich jak *Kowalski* czy *Nowak* potwierdza także ich jednostkowa frekwencja w badanym materiale. Wszystko to jest dowodem na wielokulturowość, wieloetniczność, wielowyznaniowość Hajnówki oraz jej wyjątkowość na kulturowej i językowej mapie Polski.

Bibliografia

- Kondratiuk M. (red), 2008, *Miejscowości gminy Hajnówka. Historia, pochodzenie, język*, cz. 1, Białystok.
- Rzetelska-Feleszko E. (red), 1998, *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, Warszawa-Kraków.
- Rymut K., 1999, 2001, *Nazwiska Polaków. Słownik historyczno-etymologiczny*, t.1-2, Kraków.
- Sajewicz M., 2010, *Najbardziej popularne nazwiska odimienne z formantem -uk (-czuk) w powiecie hajnowskim na Białostoczczyźnie*, „Acta Albaruthenica”, t. 10, s. 327-347.
- Sajewicz M., 2012, *Najbardziej popularne w powiecie hajnowskim na Białostoczczyźnie nazwiska patronimiczne z formantem -uk utworzone od imion pochodzenia greckiego*, „Studia Białorutenistyczne”, t. 6, s. 275-298.
- Sajewicz M., 2013, *Nazwiska patronimiczne z formantem -uk w powiecie hajnowskim na Białostoczczyźnie na tle ogólnopolskim*, Lublin.
- Sajewicz M., 2011a, *Nazwiska z sufiksem -uk w pow. hajnowskim na Białostoczczyźnie o dyskusyjnej etymologii*, „Acta Albaruthenica”, t. 11.
- Sajewicz M., 2007a, *Nowe trendy w męskim nazewnictwie osobowym w prawosławnych społecznościach powiatu hajnowskiego na Białostoczczyźnie*, „Acta Albaruthenica”, t. 6, s. 301-316.

- Sajewicz M., 2014, *Popularne nazwiska patronimiczne z formantem -uk utworzone od imion pochodzenia łacińskiego w powiecie hajnowskim na Białostocczyźnie*, „Acta Albaruthenica”, t. 14, s. 175-204.
- Sajewicz M., 2011b, *Popularne nazwiska patronimiczne zakończone na -uk w powiecie hajnowskim na Białostocczyźnie*, „Studia Białorutenistyczne”, t. 5, s. 331-393.
- Sajewicz M., 2007b, *Zmiany w imiennictwie osobowym prawosławnych społeczności powiatu hajnowskiego na Białostocczyźnie*, „Studia Białorutenistyczne”, t. 1, s. 335-359.
- Karłowicz J., Kryński A., Niedźwiedzki W. (red.), 1952-1953, *Słownik języka polskiego*, t. 1-8, Warszawa.
- Rymut K. (opr.), *Słownik nazwisk używanych w Polsce na początku XXI wieku*, 2003, Kraków.
- Tatarczyk W., 2000, *Dzieje Hajnówki do 1944 roku*, Hajnówka.
- Tatarczyk W., 2001, *Dzieje Hajnówki 1944-2000*, Hajnówka.

Netografia

- http://bialystok.stat.gov.pl/vademecum/vademecum_podlaskie/portrety_gmin/powiat_hajnowski/gmina_miejska_hajnowka.pdf
- <http://www.polskawliczbach.pl/Hajnowka#dane-demograficzne>

Contemporary surnames of Hajnówka area residents based on data from class registers at Hajnówka High School with Extra Belarusian Courses

Summary

This contribution sets out to describe the contemporary anthroponymy of Hajnówka and its environs, an area of diversified ethnic and religious composition not yet subjected to comprehensive onomastic scrutiny. A multifaceted analysis of surnames seeks to find confirmation of Hajnówka's multi-ethnic, multi-cultural and multi-confessional character, and also to present the influence exerted on its onomastics by Eastern Slavic culture and Orthodox Church. The surnames excerpted from class registers were analysed semantically and structurally, and the overall material was the subject of frequency analysis, whose findings were then compared with similar research taken at the regional and national level.

Key words: Hajnówka, anthroponymy, Orthodox Church, Belarusian minority

Słowa kluczowe: Hajnówka, antroponimia, prawosławie, mniejszość białoruska